CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

08

आत्मबोधप्रकरणम्

Script:- N. Nagari.

Meterial: P.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

आत्माबोधव्याख्याना॰समाप्तं॰

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

आत्मबोधटिप्प० पत्रसंख्या १३२ टीका स्याधन: ॥ नि० त० १८१ आरम्भस्तस्य
कृतिविधुव० ॥ पद्धतिरश्री भगवत्त्र भ्रम्क० स्त्रपवित्र्याजक श्री कायार्यगोवि०
न्दभगवत्पादपूज्य श्रीरा० कृतम् भगवत्पादाचार्यविरचित० आत्मबो
१२ धाख्य स्ता० समाप्तम्० ॥ प॥ श्रीरा० कृताचार्यगुरवे नमः

स्वात्मतीर्थं दिग्देशकालाद्यनपेक्ष्य सर्वगतं शीतादिहृत् हृत्ते दुःखं सु
निरन्तरं शीतादिहृत् दिव्यप्रसिद्धं गङ्गादितीर्थं दीक्षादिदिग्देशका
लादिदेशाद्यर्थो दिगादिकालं चापेक्षते इदं तु न तथा वा आत्मतीर्थं
तु प्रदेशाभावात् इदं तु सर्वगतं वा आत्मतीर्थं शीतादिहृत् सुखसाधितं इदं तु विनि
मितं वा आत्मतीर्थं तु अनित्यकाले सुखसाधनं इदं तु नित्यसुखं वा आत्मतीर्थं तु
ते नोतरन्तं स्नातारं इदं तु निरञ्जनं निर्गतमलं इति वा आत्मतीर्थस्वा
मिनस्त्वात्मतत्त्वं पिण्डादिक्रियापेक्षाविहिता पतत्स्नायिनस्तु नास्ति वा आत्मतीर्थं

दिग्देशकालाद्यनपेक्ष्य सर्वगं शीतादिहृन्नित्यसुखं निरञ्जनं ।
यः स्वात्मतीर्थं भजते विनिष्क्रियः स सर्ववित्सर्वगतोऽमृतो भवेत् ॥६८॥ २५

स्नायी तु किं विन्दति प्रदेशात्मा निरन्तरं निष्क्रियः सन्तं वर्तित पतत्स्नायी तु तद्विन्दति इति
वा आत्मतीर्थस्नायी बल कर्मा भवेत् ॥६८॥ २५ ५ ५

यतथ सारात्मकं वस्तु तास्वादीनवतास्यैव तु यत्र तास्यैव क्वचिदपि तेः नावतास्य
तेनैव वस्तु ये तत्तातिनरं उतारकं तेभाविकृतो तत्तां तिकृतो य भक्तिः तथोवतां तथा
भूतानां निर्सर्वं तस्य तास्या सर्वमिदं वित्तातीति स्मृतेः ॥ येन ब्रह्मणा सर्वमिदं जन्मादि
कं जगज्जन्मादि ब्रह्मेति जानीयात् ॥९॥ ततश्चायः पं हेतुर्भिन्नस्य यमेवां तर्बस्मि
र्किं गत्याच आस्थितं तास यतिब्रह्म च सारा इत्यास्य पस्य यभितरलोकः स्तत्रार्थः ॥९॥
ब्रह्मवानतिरेकेणात्र तीयभान्तं सर्वं भ्रमेत्यास्य पंक गदिता सर्वं खल्विदं ब्रह्मेति छ
न्दा ब्रह्मैव सर्वस्मात्तानात्तास्ते ॥ ततो नास्ति भावनाऽस्तीति तेन तेऽव सत्यं अतः पापव

यस्मात्तास्सतेर्कादीवृत्तास्यैव यस्तु नतास्य रस्ते ॥ येन सर्वमिदं जातं तद् ब्रह्मेति
कथार्थं येतु ॥९॥ ब्रह्मेदं तर्मितं कायात्तास्यं नखिलं जगत् ब्रह्म प्रकारा
ते वह्निवत्तश्चाय सांपि उवत् ॥९॥ जगद्विलक्षणं ब्रह्म ब्रह्मणो नान्यं नक्किं च ना
ब्रह्माण्डज्ञाते रज्जुच्छायायथा भुजङ्गमनीविक्ष्मा ॥९४॥ ५ ५

ब्रह्मा भक्तुवेतायथावरं तिस्त्याक्षाभितिः जगज्जाना तु ब्रह्मापानादिति जगदेलक्ष
णेन ब्रह्मणा नियायतो यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । इत्यादि श्रुत्या ब्रह्मकार्य
त्वेन जगद्विचार्यते रज्जुतयास्तु वरे ॥५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ज्ञानं जानाति ब्रह्मात्मानं न विजानातीति वं स्मातियदितेतान्य इत्यते अहं
विदस्मीति तत्रैव वा ज्ञानं आत्मानं विज्ञाजलव दितार्थः ॥ ३ ॥ ज्ञानस्वदेवस्वरूपं च जि
वपतिार्थः इत्यत इतीव ज्ञानाय इत्यते सो वा यत्रायते मनसा यत्र यति वा वाय
दितिधीयते तत्त्वज्ञानात्मना माधितो विचार्यमाणे तत्सर्वं सच्चिदानंदाद्वयं ब्रह्मे
वाब्रह्मात्मानं नन्नहिं विदस्मीतार्थः ॥ ३ ॥ यं सर्वगतं ब्रह्मात्मद्विसर्वैः कैंन
इत्यत इतरां कामज्ञानवर्जना स्वरूपत्वैः ज्ञानं जानाति सर्वगतस्यापि ज्ञा
१७ नरूपत्वमात्मनां ज्ञानं न जानाति इत्यपि सर्वगमिति तत्र उच्यते तेन सर्वगतं
सच्चिदानंदमात्मानं ज्ञानवर्जः वेदांतस्त्रवाणो ब्रह्मापनोति ज्ञानवान् स्वरूपत्वे
न दीयते ज्ञानवर्जः देहेंद्रियादिष्वात्मबुद्धिः विनिर्मुक्तं आत्मानं सर्वगतं अपि
स्वस्वरूपत्वेन दीयते यथा ज्ञानं यत्र सर्वत्र विजानातं ज्ञानः प्रकारान्तरमादितां

इत्यतेत्युच्यते यज्ज्ञब्रह्मात्मानं न तत्त्ववेत्ता ज्ञानात्तत्त्वब्रह्म सच्चिदानं
दमद्वयं ॥ ३ ॥ सर्वगं सच्चिदात्मानं ज्ञानवर्जनी दीयते ज्ञान
वर्जनैके तत्स्वं तं तानुज्ञं यद्वत् ॥ ८४५ ५ ५

इत्युक्तं नराक्रांति तत् इतितार्थः ॥ ८४५ ५ ५ ५

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

मतस्तुतिः॥ नचक्षुषा गृह्यते नापि वाचा नान्यैर्देवैस्तपसा कर्मणा वा॥ ज्ञान
प्रसादेन विशुद्धसत्त्वः ततस्तु तं पश्यति निष्कलं ध्यायमानः॥ इत्यादि श्रु
त्यन्तरमपि सं०॥ ३॥ आत्मनो बोधरूपत्वेन अहरहः वाङ्मनादि०दिव्यैर्निग्र
ह्यते तत्र तपसा कर्मणा वा न प्राप्यते॥ किन्तु साधनसंपत्तिमता गुरुमुखा
द्वा ज्ञानप्रसादेन ज्ञानचक्षुषा विशुद्धसत्त्वः निवृत्तविघ्नः सर्वदा सर्वत्र ओ
तं पश्यतीति ज्ञातः सर्वत्र सर्वैः दृश्यं न इत्याकांक्षते इत्यर्थः॥६॥ आदेशो कारो इति
स्ववाणादिजनितविदात्प्रत्यग्भूतानितान्न्यस्य तत्त्वस्य०पंचस्थापित इत्यात्मन्यस्य
तस्य वासनावशानुकूलं विदधानं संततिवत्तान्तिस्थानादिः पुनः पुनः स्व
तस्य च वासनावशात् कुत्सितः पुनर्बन्धनिकाप स्ववाणादिजनित आत्मीयः प्र
णात्मतत्त्वं०कुर्वन्तिदिताश्च पंचवासनानिकाप स्ववाणादिजनितिक्रियः प्र
तामागात्मा आत्ममात्रा स्वात्मनः कामः प्रतत्त्वकामेनात्मनार्थस्य स्ववाणामनना दिति
त्रैविधः प्रसारितः ज्ञानमेवात्मनः तेनव्यक्ति व्यक्तिः सोपितइत्यर्थः॥ आत्मपरस्य
सर्वमलान्ध्यक्षः सर्वसं०स्यात्सत्त्वशुद्धतामानमलान्ध्यक्षः स्वयमेव सन्मयमकारात्मेय
आत्मसं०उत्सर्गदानं०स्तुत्यामकारात्मेयथाक्रियापत्तिरापितः स्वात्मं०वैयाधिकउ
यत्मादिसं०विदात्स्वयमेव सन्मयक्षयकारात्मेतदित्यर्थः॥६॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

त्वं रोपितवता गात्मा । जीवाद्युपाकारेण आत्मनां ततः कर्म्मानाद्वैतो प्रतिबद्ध
तः स्वस्य । स्वरूपस्य अतमोऽनुपम अज्ञानं जपसंदर्भं ज्ञानं वस्तु सर्वस्वरूपं प्रका
रात इत्यात्मा स्वप्न दाकाराद्इति बोधयन्नाह ओङ्कारादौ पादा ओङ्कारो विद्यु सर्वज्ञा
पी सर्वज्ञानत्वात् सर्वथा नी । सर्वज्ञापी सर्वज्ञा पूर्वात्मातः सर्वथानी
वारिशं सगुणं ॥ ८ ॥ ५ आत्मा आत्मानं स्वाविज्ञानं तिलं ध्यानं तत्र विद्या
२८ नाधिं प्रयागादितीर्थयात्रां योगः गायत्र्यादि जपः ॥ स्वतिकादिता
रं कास्वत्पतीर्थस्नात स्नानकं विकल्पतकाभ्मतात्मस्वपदे इति

स्वयम् सर्वाणादिजिज्ञासित्वं ब्रह्मज्ञानाद्विविकल्पतावतः जीवः सर्वमलाज्जक्रः स्वाणि
वन्यो तत्त्वं ॥ ८ ॥ आद्यदाकारो दितो आत्मबोधतान् स्वमोवदेतूपसर्व
ज्ञापी सर्वथानी भाति सर्वं प्रकाराते ॥ ८ ५ ५ ५

यो विकल्पैः पञ्चभूतं सं सगुणवः स्वात्मातीर्थं तं अतेसेवते सः सर्ववित्तु
सर्वज्ञः जगतः पञ्चमात्मा स्वरूपत्वात् नामतो ज्ञेयतत्त्वे तु ॥ कपं तु तं ५

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

तद्यज्ञं ज्ञानात्मा ज्ञानादि इत्यादिश्रिवं बंध्रियतन्ज्ञानं तु यतट्टीकारः। स्यादात्म
ज्ञानितिज्ञासितं। देहाज्ञानात्माव स्वपितज्ञं तेन आत्मना सं प्रज्ञ मेव प
प्रियतरं तावद्भावस्यानः विज्ञः स्वप्रियतरः तस्मात् सर्वगतं ब्रह्मात्मानं तं प्रि
यं कीनं सर्वं कामाख्यितं प्रति भवभवस्वविज्ञानात्मतत्त्वप्रियमितेति प
आतः आत्मैव प्रियतमइतिश्रियं॥ अयमिति आत्मावेन प्रमाणेन सर्वं
२४ कामानिहतीति जानीयादित्याशयः। स्याद् एतस्मात् स्वसमाश्रयात्मानुपे
तात्मानीति ज्ञानावस्थितासिस्तदात्मतं। नित्यानंदा पानिर्भया विश्वेतदुत
त्वज्ञानं ब्रह्मोति विजानीयादित्याशयः। स्यात्॥ अयं श्लोकः समसार्थः॥ भाष्य

तज्ज्ञं भवति वस्तु कावचनास्वितावितः तस्मात् सर्वगतं ब्रह्म आत्मनि सर्व
निकासिते॥ भाष्यं॥ ज्ञानावस्थितमात्रस्वभावीयज्ञानभवाय यं ज्ञात्वा
वनागतार्थान्सरं तद्ब्रह्मौक्तं वचनं प्रेतत्॥ भाष्य ५ ५

पुनः तद्ब्रह्मज्ञानार्थं श्लोकं वक्ष्यति तुवयति यत्रासमिति॥ ५ ५

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

सर्वत्र ब्रह्मैव पुराभिमतान्यातिर्यगूर्ध्वं इत्यर्थः। श्लोकः॥ स्वस्वशाखः॥ ॥७॥ अस्य।
ज्ञानं दृष्टेस्यं ब्रह्मातावसुन्धा घातमादेशोऽनेतिनेती स्याजातं कृत्वा भावतः किं वे
दां तवासैवतं नित्यमनर्घानाख्यातकल्पितत्वात्प्रमातव्याद्वृत्तिर्नित्याभस्यं ज्ञा
नं दृष्टोऽकं वेदां तैत्तत्र्यावृत्तिरुपाताक्ष्मातं नित्यमनर्घानाख्यातकल्पितत्व यः॥५ ७२५
अयं श्लोकः॥ स्वशास्त्रः॥ ॥७॥ नित्यब्रह्म आद्ययोपिनित्यतिरायानं दिव्यपवस्तु यं तेष
तत्त्वोक्षद्देवस्यां कं तः॥ आरव्धो ह्यादिकं कर्कं तां तेजां ब्रह्मात्वेनात्र ययवृत्तिर्नित्यत्वा
दाभस्यं ज्ञानं दृष्टेति ब्रह्मं आद्ययः॥ पनिष्ठिं नानं दिव्यपवस्तु स्वात्माभस्यं ज्ञानं दृष्टु
पवाद्यनिष्ठिज्ञानं दृष्टोऽवस्तु पं यस्मात्तस्मात्सं ज्ञानं दृष्टो ब्रह्मस्वानं दृष्टेरां मार्गे
त्वाब्रह्मं आद्ययोपानानं दिव्यपवस्तुं तपिआनं दृतानतलोनपतस्यैवानं दृष्टमात्र
त्वात्तुतात्ष्ठितात्त्वप्रज्ञावं तातिष्ठते॥ पत्रमप्त्रैमात्रस्य दृतया आत्मैवतातीतं वातां ॥७२५

तिर्यगूर्ध्वमधः॥ पुरुषं सर्वदानं दमहृद्यपवशानतं नित्यमोकं यत्र ब्रह्मैतत्त्व
थान्यैतुम भा आत्मतत्त्वाद्वृत्तिरुपाता वेदां तैत्तिरयते स्वयं। स्तारं ज्ञानं
दृष्टोऽकं यत्र ब्रह्मैतत्त्वथान्यैतु॥ ॥७॥ आभस्यं ज्ञानं दृष्टुवस्मात्तस्मानं
दृतवारित्ता॥ ब्रह्मा भासानतलोनत्तवं तत्त्वानं दिनोलवां॥ ॥७२५

ब्रह्मणः सर्वातिशायित्वात् स्थूलदृष्टीनां तिष्ठति ॥ श्लोकद्वयेन । यज्ज्ञात्वा इति । यज्ज्ञात्वा ब्र-
ब्रह्म स्वात्मत्वेनाज्ञात्वा तदुपनिषत्तो न विज्ञातं सर्वं ज्ञातं न । तस्यैव वासनाक्षुत्तत्वात् उपपा-
ब्रह्मज्ञानं देहज्ञानं दानादिमं तत्त्वतः । यस्य स्वात्मब्रह्मज्ञानं तत्त्वज्ञानं स्वात्मनोपपन्नस्य सर्वज्ञात्वं
तस्यैव निवृत्तिरायस्य स्वात्मत्वेन ज्ञानात् ब्रह्मणः स्वात्मत्वेन ज्ञानात् उपपन्नज्ञानं ज्ञा-
स्ति । एतस्य ज्ञानस्यापन्नमपि ज्ञाधर्मोऽपि तत्त्वाक्षुतत्त्वस्य तिविज्ञानीयात् ॥ ७४
पुनर्जन्मब्रह्मलक्षणमात्मस्वरूपं यदृश्यस्वस्वरूपत्वेन ब्रह्म ज्ञात्वा मेयत्वं
२ अन्यत् ज्ञातव्यं नास्ति तस्यैव पुनर्ज्ञातव्यं तस्य सर्वज्ञत्वात् यज्ज्ञात्वा योगिनः प्राप्य
पुनर्जन्मादिकं नास्ति ॥ यज्ज्ञात्वा योगिनः प्राप्य ॥ यस्य स्वरूपं ज्ञात्वा अन्यज्ज्ञात-
व्यं नास्ति तद्ब्रह्म सोऽहमिति प्रतिपत्तव्यं ज्ञानात् सर्वं वृथा यतः । ज्ञानमेव धर्मः ॥ ७५

यज्ज्ञात्वा उपनिषत्तो यस्य स्वात्मा उपपन्नं स्वरूपं यज्ज्ञानादुपपन्नं ज्ञानं
यं तद्ब्रह्म सोऽहमिति प्रतिपत्तव्यं ॥ ७४ ॥ यज्ज्ञात्वा उपपन्नं स्वरूपं यज्ज्ञात्वा पुनर्ज-
न्मः । यज्ज्ञात्वा उपपन्नं ज्ञेयं तद्ब्रह्म सोऽहमिति प्रतिपत्तव्यं ॥ ७५ ५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

[illegible]

[illegible]

[illegible]

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ज्ञानं । भवतीति श्रुतत्वात् । येन ज्ञानेन योगी सम्यग्विज्ञानवान् सम्यग्विज्ञानेन ज्ञानचक्षुषा सर्वं दृश्य
प्रपंचजातं स्वात्मन्येवात्मत्वेन पश्यतीत्यर्थः । एकमिति यदा पश्य सर्वमात्मानं सर्वं प
श्यतीति श्रुत्युक्तत्वात् ॥४६॥ एवं ज्ञात्वा सर्वं जगत् इति प्रपंचविनोदात्
नानात्वेन दृश्यमानमिदं सर्वं च यदा आत्मन्येवात्मत्वेन पश्यतीत्यर्थः । आत्मैवे द
मिति इदं सर्वं जगदात्मैव आत्मकार्यत्वात् आत्मनोऽन्यत्किंचित् विद्यते यथा घटादयः मृदादि
भिन्नाः । यथा मृदोऽन्यत्किंचिन्नास्ति तद्वत् स्वात्मन्येव सर्वं दृश्यजातं आत्मत्वेन पश्यतीत्यर्थः । त
त्तः । विज्ञाते ना आत्मना येन विज्ञातं तत्सर्वं ज्ञातं भवतीति श्रुतेः ॥४७॥ एवं ज्ञातस्य जीवन्मुक्तिं निरूप
यन् जीवन्मुक्तिफलमाह । आत्मानं विज्ञाय ज्ञानविद्वान् पूर्वोपाधीन् देहमनोबुद्ध्यादीन् गुणांस्त्यजेत् । स्वस्वादी
न् त्यक्त्वा मुक्तिरिति कृत्वा तत्तदुपाधिगुणान् जीवन्मुक्तिं प्राप्नोति । एवं सति तावत् स्वभावान्न सः सच्चिदानंदरूपः
पतन् भ्रमरकीटवत् तन्मयो भवति ॥४८॥ एवं ततः स्वात्माराम सन् परं

सम्यग्विज्ञानवान्योगी स्वात्मन्येवाखिलं जगत् । एकं च सर्वमात्मानमीक्षते ज्ञानचक्षुषा ॥४७॥
आत्मैवेदं जगत्सर्वमात्मनोऽन्यन्न विद्यते । मृदो यद्वद्घटादीनि स्वात्मानं सर्वमीक्षते ॥४८॥
जीवन्मुक्तस्तु तद्विद्वान् पूर्वोपाधिगुणांस्त्यजेत् । सच्चिदानंदरूपत्वाद्भवेद्भ्रमरकीटवत् ॥४९॥

तीत्वा ज्ञानपदवीं इति मोक्षपदमाश्रित्य बन्धविपर्यासाद् ज्ञानज्ञेये वृत्तीनां तागाद्यपवाहनस्य मोह
पतितः सन् शान्तः दान्तः उपरतः तितिक्षुः समाहितो भूत्वा आत्मन्येवात्मानं पश्यति
अतो स्वात्माराम इति । शब्दान्तरमाह । तं दृश्यतामाप्नोति सीतामः सत्तत्त्वं तत्त्वातीतो
रूपात्मस्वात्मानंदमासीनो वर्तते । तमात्मानं अयोध्यायां विराजते इत्यर्थः ॥४९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

इरन० ब्र१०२ आत्मतिक धर्मोस्त्वत्तावनास्त० सवत्तीतारा० स्वपन आत्मनिवोपेन
स्तीत्वाख्य आत्मनोवेतिय आस्तिल० इरन आत० स्तु धीः स्तु धा० तः कस्मात् सानुप
स्तु धाधियाः आत्मनो वसाध्याधिसमयेब्रविलाधाब्र कर्त्तानाराधिवा आधिक्षा
नवान्तिनेकाः क आधिनास्तीति विस्वतात दाः द्वितीयात्ताकालु(पक मात्मानं स
दजोन्नाक रावतुतावयोन्निक्षेतुप२८ पवन मार्थदर्शी क्षैनिः नाम अनुपवादि
दिस० आदिआस० सर्व० विद्यायावबुद्धिज्ञानानं० दस्वनुपवावतिष्ठत इत्या
साधनुपवादिदिकस्थिताभाव० स्तो० स्नः स्माशार्थः ॥ अनन्मावादितिप इत्या
नं० वर्तमान अपलताभावे ॥ क धर्मो स्त्वतावनेत्वारा० स्वपन मात्मानिते धेनास्तीताद्य

आत्मनोवास्तिल० इरन० ब्रविलाधियास्तु धीः तावयो देहमात्मानं
निर्मलाकारावस्था ॥३९॥ अनुपवादिदिस सर्व विद्यायवनमार्थवितुवलिषु नाक०
चिदानन्दस्वरूपात्मा वर्तते ॥३९॥ ज्ञातृज्ञानज्ञेयभेदः परे नात्मनि वि
द्यते चिदानन्दैकरूपत्वाद्दीप्यते स्वयमेव तत् ।४०। पनात्मायन
बोधे

ज्ञातृज्ञानज्ञेयभेदः परे आत्मनि न विद्यते परस्मात् भेदः अविद्याकल्पितः परमात्मनो
वास्तविकतानिवस्तुतः चिदानन्दैकरूपत्वात् आत्मा स्वयमेव दीप्यते प्रकाशते ॥४०॥

आ३

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

एवं च [illegible] धर्मतः [illegible] आत्मा एव [illegible] आत्मानात्मनोः [illegible]
[illegible] तस्मिन् [illegible] सर्वदा [illegible]
[illegible] गतिः [illegible] स्वरूप [illegible]
[illegible] ॥ ४७५
ननु जीवपरमात्मनोः [illegible] ज्ञानेन [illegible]
[illegible] वेदित [illegible]
[illegible] आवर्त्ते [illegible] ॥ ४७५

एवमात्मानात्मनोः [illegible] गतिः [illegible]
[illegible] आवर्त्ते [illegible]
[illegible] ॥ ४७५ [illegible]
[illegible] ॥ ४७५

ननु आत्मा सर्वदा [illegible] सर्वदा [illegible] वेदित [illegible]
[illegible] आत्मा [illegible] सर्वदा [illegible]
[illegible]
तातिः [illegible] ॥ ५४७५

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ननु जीवस्य बन्धमोक्षौ कल्पितावुक्तौ । जीवत्वविनाशात्तु स्वरूपनाशस्यापि निश्चयी-
त्वादित्याशङ्क्याह । स्यातामिति । तथा च अथवा नेति स्पष्टे तत्स्यातामिति उक्तरीत्या
ज्ञानिनो नराः कल्पितेनेति तैव बन्धमोक्षौ तौ च जीवस्य भासमानौ ज्ञानेनैव
बिम्बत्वं प्रतिबिम्बत्वं जीवत्वं शरीरत्वं तथा च स्यातां कल्पितौ प्रतिपन्नावपि
तत्त्विकेऽपि सत्तात्त्विकेऽपि तु निवर्तेते तत्त्वं वस्तुनि ह्येतत्ते स्यातां कल्पितत्वात्
जीवत्वं निवर्तितं स्यात् तु ब्रह्मणो जीवत्वं स्थाने इति ज्ञानी याति तत्त्वतः ॥ ४४ ॥

स्यातां चेद्बन्धमोक्षौ तौ कल्पितौ जीवताजीवस्य तात्त्विके तु चे
तस्मिन्नूरुहे निवर्तते ॥ ४४ ॥ तात्त्विकस्य तु जीवत्वं न ज्ञानमात्रेण
आस्वरूपं बाध्यते दृश्यमानं यथा ॥ ४५ ॥

तत्र तत्त्वं तु कल्पितं न किञ्चिद्विद्यतेऽपि तत्त्वतः ॥ ननु अज्ञानमात्रकृतत्वं तात्त्विकमत्वं च ।
तः अज्ञानं परिच्छिन्नादि कल्पितत्वेन कार्यत्वं तत्त्वस्य अनुपपन्नं तत्त्वादिकं तात्त्विकमात्रं तत्त्व-
दृष्टिदोषमसत्त्वात्त्वपरत्वं इति जीवस्वरूपं ज्ञानेन नैव नाशमापन्नं सत्त्वात् तत्त्वात्तु तत्त्व-
अज्ञानं तद्दृश्यं मायान्तं ज्ञानं बाध्यते दृश्यमानादिकं तत्त्वदर्शनादिति तात्पर्यम् ॥ ४५ ॥

तिरस्कृतास्तत्तज्ज्ञानानं रामाकारेनप्रतिपादितेतरन्नं ब्रह्मैवाहमस्मीति स्वानुभवं
कथितं तदित्यर्थः॥ २४॥ पूर्वश्लोकोक्तं भजनं निरन्तरालात्मस्वं स्वानुभवार्थं
ध्यायतीत्याह॥ एवमिति॥ निरन्तरं कृता एवं कृतवासनो ब्रह्मैवाहमस्मीति निरन्तरं
तदीयानिरन्तरकालानन्तरसर्ववासनाकृतकर्म अविद्याविक्षेपात्तु निःशेषतो नाशयति
यथा रसायनमौषधं निरन्तरकालसेवितं रोगान् निःशेषतो नाशयति तद्वदित्यर्थः॥ २४॥
१० एवमादिरसकृत्सायकप्रतिपादितेतरन्नं ब्रह्मैवाहमस्मीति स्वानुभवतत्त्वं कथितं ब्रह्मा
नुसन्धाने साधननियममाह एवविविक्त इति विविक्तदेशे शुद्धजनसंमर्दरहिते देशे आ
सीनः उपविष्टः वीतरागः सर्वविषयतात्पर्याभावः विजितेन्द्रियः अत एव विजितानि
इन्द्रियाणि येन सः अनन्यधीः अन्यत्र ब्रह्मात्मेव स्थितानिरस्यात्मिकाबुद्धिर्यस्य
सः॥ एवं निरूपितनियमयुक्तः सन् अनुसन्धानं तमनन्तं ब्रह्म एकं तमात्मानं
स्वस्वरूपत्वेन भावयेत्॥ पञ्चविधनियमः॥ २५

एवं निरन्तरं कृत्वा ब्रह्मैवास्मीति वासनां हरत्यविद्याविक्षे
पान्रोगानिव रसायनं॥ एवं विविक्तदेश आसीनो वीतरागो
जितेन्द्रियः भावयेदेकमात्मानं तमनन्तमनन्यधीः॥ २५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

गुणाः प्रसादादयस्सत्त्वादिधर्माः तान्निर्गतो निर्गुणः इत्यादि विवृतिः स्फोटः ५
निर्गुणा इत्यर्थः निर्गुणः यथा आत्मा वायुः निष्क्रियः क्रियाहीनः यथा आत्मा वायुः
निर्विकल्पः निर्मलत्वात् निरञ्जनः अञ्जनः आसङ्गः तद्वात् निर्विकारः षोडशकलात्म
कार्ति गदेहस्थनादेहत्वात् निराकारः निरवयवत्वात् नित्यमुक्तः संसृत्या
तावात् निर्मलः अविद्यातत्कार्यरहितत्वात् ॥ ३४॥ ननु एवं हे देहत्वे सर्वग
तं स्वरूपमाकाशं मितं स्थितं तु किं रूपमितमात्रं कार्यं आकाशमिति अहं
आकाशवत् सर्वस्य प्रत्यगात्मा बहिरन्तर्गतः हृदयं सर्वं व्याप्य मेव प्रवि
ष्टत्वात् ॥ अच्युतः अच्युतिरहितः सदा सर्वसमः विषमेषु विषमं वा पद्यति सिद्धः

निर्गुणो निष्क्रियो नित्यो निर्विकल्पो निरञ्जनः । निर्विकारो निराकारो नित्यमुक्तोऽस्मि निर्मलः ॥ ३४॥

अहमाकाशवत्सर्वं बहिरन्तर्गतोऽच्युतः । सदा सर्वसमः सिद्धो
निःसङ्गो निर्मलोऽचलः ॥ ३५॥ नित्यशुद्धविमुक्तैकमखण्डानन्दम
द्वयं सत्यं ज्ञानमनन्तं यत्परं ब्रह्माहमेव तत् ॥ ३६॥ ५

तथाविधः सिद्धः निःसङ्गः निर्लेपः निर्मलः मलरहितः अचलः चलनरहितस्वभावः
आत्मत्वात् ॥ ३५॥ पुनः स्वरूपं निरूपयति नित्यशुद्धविमुक्तैकं नित्यत्वात् शुद्धविमुक्तैकस्य
स्वस्य अखण्डानन्दं अद्वितीयत्वात् अद्वितीयं सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्मो

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

रवधृकृरीत्या । आत्मानं अद्वयानंदं वाक्यार्थज्ञानेन । अपरोक्षतया
ज्ञात्वा स्वानुभवावस्थं तेन आत्मनो वा आत्मनो ज्ञानं प्रकाशनं अथ देहादेरनात्म
त्वादिप्रतिपत्तिः श्लोकैः ॥ देहानात्मत्वादिति ॥ अहं रूपत्वादि स्वतन्त्रस्थूलशरी
रादनात्मनोऽमनाकारत्वादयो न सन्ति इन्द्रियादिति संगत्वान्नो रागादि
विषयतो गेहः संगः ॥ अनुभवः नास्ति वा ॥ ४७ ॥ मनसो ज्ञानकार्ये रूपादिकं
अमनास्ति त्वाद्यमनस्कादिति ॥ मनः संसंध्यानावाद्गुणे रागद्वेषतयस्य
असंकल्पादयो न सन्ति नानुकर्षणिं इन्द्रियप्राणामनसाज्ञानावः तवेत्यारांख्या
नुमतिं प्रमाणायतीति श्रुतिः ॥ अप्राणो ह्यमनाः शुभ्रो ह्यक्षरात्परतः परः
एतस्माज्जायते प्राणो मनः सर्वेन्द्रियाणि च । खं वायुर्ज्योतिरापः पृथिवी विश्वस्य
देहानात्मत्वात् अमनाकारत्वात् । रागादिविषयैः संगो नास्ति
इन्द्रियत्वाभावात् ॥ ४७ ॥ अमनस्कात् बुद्धेः रूपा रागद्वेषाभावात् ॥ अप्रा
णो ह्यमनाः शुभ्र इत्यादिश्रुतिरास्वजनात् ॥ ॥ ४७ ॥ ५

यानित्यादिसप्तार्धश्लोकः ॥ ४७५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

पि॰ निजिज्ञासुना तत्त्वेन ज्ञात्वा निस्संशयं तत्त्वमसि॰ अस्य॰ ब्रह्मास्मि॥ अयमा
त्मा ब्रह्म॰ अज्ञानं॰ ब्रह्मात्मनो भिन्नत्वादि भ्रमकारकीभूतं ज्ञानं यावद् ब्रह्मात्मै
क्यज्ञानं॰ कि॰ आत्मब्रह्मैक्यात् अनेन प्रकारेण ज्ञातव्यमित्यर्थः॥ १७ नाभि
मानस्वरूपज्ञाने सत॰ निस्संशयात्मविकास॰ ततोऽज्ञानराश॰ कार्य सत॰ निस्संशयात्मविद्या
त्मा ज्ञानी भवति॥ यद्यान्तः॰ सर्वभूतान्यपि तत्स्वरूपस्वरूपेण ज्ञानता
वेन तज्ज्ञानं॰ नोत्पद्यते तद्वन्नात्मा निस्संशयेनात्मा ज्ञातव्य इत्यभिप्रायेणाह॥
आविद्यक मिथ्याध्यासानीने॰ देहादिसर्वं॰ दृश्यमात्रं॰ आविद्यकं॰ अविद्याकल्पितं॰
॥ निदिध्यासिततो पाथः॰ नेति नेतीति वाक्यतः॥ विद्यादेहस्य॰ मज्जा वा सो जीवात्मनः मा
आविद्यकं॰ रागीनादि दृश्यं॰ बुद्धिबुद्धवृत्तान्तं॰ त्मनो॥१७५
एतद्विलक्षणं॰ वि॰ आत्मकं॰ ब्रह्मेति निर्मलः॥२॰

दृश्यत्वात् बुद्धि इन्द्रियज्ञानं॰ नश्वरं॰। एतद्विलक्षणं॰ देहो॰ इत्यादिस्तो विलक्षणं॰ निर्म
लं॰ निरुपाधिकं॰ नित्यं॰ एकं॰ सद्विज्ञानं॰ सत्यकं ब्रह्मैवाहमस्मीति विं॰ जानन्॥
ततः कृतकृत्योऽतवेदितार्थः॥ २॰ ॥५ रावापन्नत्वेन अः॥

श्री

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ननु आत्मनः तत्समीपगतैर्बुद्धिमनोहंकारादिभिः कथं नावलोक्यते। न ह्यायते आत्मा
आत्मावभासयतीत्याह आत्मा एक एव बुद्धिमनोहंकारादीनावभासयतीत्यर्थः।
अवभास्यैः जडैः तैर्नावभास्यते। मनआदिभिः आत्मा नावभास्यते। यथा एकः
दीपः घटादीन् सर्वानवभासयति तैर्घटादिभिर्नावभास्यते तद्वदित्यर्थः॥ २७
आत्मा बुद्धिमनोहंकारादिभिः नावभास्यते चेत् तर्हि आत्मज्ञानस्याज्ञानं त
र्हि नात्मवित् तत्कथमितराश्च आत्मनः स्वबोधः इति। आत्मनो बोधरूपत्वात्॥
स्वबोधे नित्ये सति तस्यात्मनो बोधाय ज्ञानान्तरापेक्षा नास्त्येव आत्मनस्तद्रूपत्वात्
यथा दीपस्य स्वप्रकाशने दीपान्तरापेक्षा नास्त्येव तद्वदित्यर्थः॥ ७ इतिपदि

आत्मावभासयत्येको बुद्ध्यादीनीन्द्रियाण्यपि। दीपो घटादि
वत्स्वात्मा जडैस्तैर्नावभास्यते॥ २७॥ स्वबोधे नान्यबोधेच्छा
बोधरूपतयात्मनः। न दीपस्यान्यदीपेच्छा यथा स्वात्मप्रकाशने॥ २८॥

यद्बुध्यादिभिः आत्मा ज्ञेयो न भवति तर्हि आत्मज्ञाने उपायान्तरं वक्तव्यम्
उपायः कथमित्यत आह। निषिध्य इति। आघात आदेशो नेति नेतीत्यादि
तं निरस्य न वेदान्तवाक्यैः तत्त्वमस्यादिमहावाक्यैः तत्त्वमस्यादिवाक्यसिद्धं प

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

यः। आत्मा तस्मादहं जानामीति वृत्तिः प्रवर्तते। केवले प्रत्यगात्मनि न किंचिद्विक्रियास्ती-
त्याह॥२४॥ एतदेव स्पष्टयति। आत्मन इति। आत्मनः स्वतो वा देहविक्रियान्तर-
नास्ति बुद्धेः स्वादिदविबोधस्तु केवलास्थितघापि जीवस्तत्तात्मानं ज्ञातेदि
सर्वं आत्मात्मानं ततः स्वरूपावृत्त्यादिकं तत्रायः पिंडवत्सुपरं ज्ञातं ज्ञातम्
का द्रष्टा अहं कर्ताहं द्रष्टेति मुह्यति। मोहं तोत्तवती ताघि॥२५॥ भ्रान्तस्मा-
दात्मा स्वयमेव स्वस्मिन्नविवेकेनात्मानं पश्यति नात्मा विजेतीत्याह रज्जु-
विति। यथा रज्जौ सर्पं विज्ञानं नामादौ सर्पाभासो भवति। कल्पितं

आत्मनः सच्चिदंशश्च बुद्धेर्वृत्तिरिति द्वयं। संयोज्य चाविवेकेन
जानामीति प्रवर्तते॥२४॥ आत्मनो विक्रिया नास्ति बुद्धेर्बोधो न जा-
त्विति। जीवः सर्वमलं ज्ञात्वा ज्ञाता द्रष्टेति मुह्यति॥२५॥ रज्जुसर्पव-
दात्मानं जीवं ज्ञात्वा भयं वहेत्। नाहं जीवः परात्मेति ज्ञातश्चेन्निर्भ-
यो भवेत्॥२६॥

कं नादिकं वहेत्॥ एवमात्मादिस्वस्मिन् ज्ञानात्तु जीवत्वमानोपास्यद्वितीयं
परिच्छिन्नं जानाति अहं दुःखी संसारी इति भ्रान्तो भवति यदा गुरुशास्त्रप्रसादेन वेदां-
तशास्त्रार्थज्ञानमेतत् न त्ववतीत दाविवेकस्य रज्जुबाध्यस्वात्मानमसंज्ञानं दृष्ट्वा नै-
रन्तर्यं परात्मानं तु तत्तोनाहं जीव इति परमात्माहमिति ज्ञानात्तु स तदुःखादिरभि

ननु आत्मनो द्वैतसिध्यै नब्रह्मावृत्तिस्तानेन द्वैतसिध्यै नित्यत्वाद्या॥ अज्ञानमिति अ
ज्ञानकार्यत्वे द्वैतं नष्टं स्यादिति॥ कल्पितं कृतं स्वतस्तोऽपि आनन्दमात्मनं
जीवं चिन्मात्राभासान् ज्ञानरूपानिर्धारणात्मकं ज्ञानादिकृतं म
लं निःशेषतो नाशयित्वा स्वयमविनश्यति ज्ञानकार्यत्वाद्द्वैतं य
त्यतिरेकं वित ज्ञानमात्मातत्त्वस्वानुभवात्मनो वै कीलकवत्तिरोधानम्
इयं च आत्मा प्रकाराते यथा कतकरेणु राविलं जलं निर्मलं

अज्ञानकलुषं जीवं ज्ञानाभ्यासाद्विनिर्मलं। कृत्वा ज्ञानं स्वयं
नश्येज्जलं कतकरेणुवत्॥ ५॥ संसारः स्वप्नतुल्यो हि
रागद्वेषादिसंकुलः। स्वकाले सत्यवद्भाति प्रबोधे सत्यसद्भवेत्॥ ६॥

कल्पितस्वयं विनश्यतीति द्विवितयं ॥ ५॥ ननु जगन्नोस्ततस्यानु
कृतभासमानस्य संसारस्य कथमसत्वं तावत् प्रत्यक्षविरोधादि
त्याशंक्याह स्वप्नतुल्यं तस्य मिथ्यात्वं साधयति॥ संसार
इति रागद्वेषादिसंकुलः प्रपञ्चः संसारः स्वकाले स्वस्वप्नकाले

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

।तत्त्वासाद्वेऽस्थितेसतितावत्स्वप्नात्तुतोविसंसारः स्वप्नइवसत्याति
प्रबोधेसतिवैसं॰तवाज्ञानस्वात्मानुसन्धानज्ञानेनासत्यो भवति तद्वत्
जातत्वात्सत्यं॰तथास्वकालेविस्वप्नेपि भावः॰निद्राकृतयतेतावत्स्वप्नात्तु
२ तोविसत्तइवसत्याति प्रबोधेसतिनिद्रानाशेस्वप्नात्तुवतितद्वदित्यर्थः॥६॥

तावत्सत्यं॰जगद्भाति शुक्तिकारजतं॰यथा॥
यावन्नज्ञायतेब्रह्म सर्वाधिष्ठानमद्वयं॥७॥

जगद्विश्वात्प्रपञ्चं॰तावत्सत्यवद्भाति भवतीत्यर्थः। यथा या
वच्छुक्तिज्ञानं नास्ति तावद्विरोधज्ञानं॰नोत्पद्यते तावद्रजतज्ञानं
सत्यमेवानुभूयते। यथा सर्वाधिष्ठानमद्वयं॰सच्चिदानन्दं॰स्वरूपं॰ब्र
ह्म यावन्नज्ञायते स्वस्वरूपत्वेन साक्षात्कारानुभूयते तावज्जगदप
ञ्चनान्यविनाशः॰संसारः सत्यवद्भाति॰तत्तत्त्वज्ञानतः नत्य
र्थः॥७॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

सर्वं दृश्यजातं घटपटादि आत्मैव आत्माज्ञानकल्पितत्वादिति प्रतिपादयति ॥
सर्वमिति। सर्वमज्ञानाद्यं दृष्टं नित्यो विभुरात्मैव आत्मा सर्वकार्यपदः देव
तिर्यङ्मनुष्यावरजंगमादयो विविधा विकाराः सर्वोपादानभूते परमेश्वरे स्वे
शुक्तिरजतरज्जुसर्पवत्कल्पितत्वादात्मैवेति नाद्वैतहानिः ॥ ५ ॥ उक्तम
र्थमाशङ्कापूर्वं दृष्टान्तेन द्रढयति ॥ रज्ज्वीसर्पश्चेति सर्वप्रपञ्चवर्तकः ॥

सर्वे धातवोऽनुगच्छन्ते नित्यो विभुः स्वकल्पिताः । कार्यो विविधाः सर्वे
विभुः सर्पादिवत् ॥ ६ ॥ यथा ह्यारोपितो रज्ज्वां सर्पो नानोपाधि
गतो विभुः । तथैवात्मा नरवृक्षादिभिः आरोपितः सन् वर्तेत ॥ ॥ ७ ॥

नित्यो विभुरात्मा विभुः सर्वगतः चरन् स्वाज्ञानकल्पितनानोपाधिषु
वर्तते। विभुः सन्नपि स्वयमाप्नोति नोपाधिदेहेन्द्रियानेकत्वात्। तत्र नानात्वं भ्रान्तं
अज्ञानेन तेषां आत्माज्ञानकल्पितदेहादिपाधीनां नानात्वं सति केवलो भवेत् ॥
एवं कर्तृत्वं यथाकाशो घटाद्युपाधिभेदेन नानेव भाति तथात्मा उपाधि
वशात्परस्परं वर्तते इति तद्विदितार्थः ॥ ७ ॥

भ

अंनमयादिकोशोपाधिकात्तत्तन्मयतया स्थितस्य कुतो नित्यत्वकूटस्थत्वादित्याशंक्या
ह॥ अंनमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानंदमयाः पंचकोशाः आदिशब्दे
न स्थूलादिप्रपंचग्रहः प्राणाथ मैरोक्त मोसौ मनसः क्रमात्तद्देहस्येति जन्मी
णां पंचकोशमैतैर्योगेन तिघातादृशेन स्वतः शुद्धात्मातत्तन्मय इव स्थितश्
कूटेन वस्तुतो नं जनावेदेपि स्वात्मो भाणेन बोनंतमवगंतव्यादिति स्फटिक
स्फटिकदृष्टांतो व्याधिस्फटिकव्यास्तु रवत्तितान्तत्त्वरूपता यथा निर्मलस्फटि
कोनीलपीतवस्त्रादियोगेन तत्तन्मय इव तानि वस्तुतो नास्ति तेन तं जनात् द्विचित्तस्य विः॥१०४।

पंचकोशादियोगेन तत्तन्मय इव स्थितः। शुद्धात्मा नीलवस्त्रादियो
गेन स्फटिको यथा॥१०४॥ वपुस्तुषादिभिः कोशैर्युक्तं युक्त्यवघा
ततः। आत्मानमंतरं शुद्धं विविच्यात्तंडुलं यथा॥१०५॥

प्रसंगादात्मस्वरूपज्ञानाय विवेकप्रकारमाह॥ वपुरिति॥ पंचकोशैस्सावृता
त्मा त्रिघातादात्म्येन कल्पितं वपुः स्थूलशरीरं नीलादिकं जातः॥ तद्रूपं भि
वस्थितं स्वतः शुद्धमात्मानं तत्त्वात्मानं कुर्यादिति नित्यं कूटं तंडुलमेवद्रूपतावण्णा
ततः शमनाभावकननात् विविच्य द्विवेकेन जानीयात् अयं स्थूलदेहो नात्मा
तत्कार्यत्वात् घटादिवत् इत्युक्तो देहोऽपि तथैव नात्मा देहत्वात् स्थूलदेहवदिति

नुमानमस्तु। तेन कोऽसौ तत्र। किं न मानसं मनो विविक्तात्मज्ञानीयादित्यर्थः॥१७॥
यदि आत्मा सर्वगतः तर्हि सर्वत्र सर्वैर्न दृश्यते इत्याशङ्क्याह। देहे॰ द्वि॰ इति। देहे॰ ह्रियमा
णो बुद्धिप्रकृतिस्थोऽसन् सर्वगत इति। आत्मा सदा सर्वगतोऽपि सर्वत्र व्यक्तो न स्थितोऽपि
न सर्वत्र प्रकाशते। सर्वत्र स्वयं प्रकाशमानोऽपि बुद्धिः प्रवर्तमानां करणानां चक्षुरा
दीनां विषयत्वेन प्रकाशते। किंतु वागादिभिः सविधायाभावेनावृतस्ततः॥ यथा प्रति
बिं॰ब॰ स्वच्छे दर्पणादिष्वेव दृश्यते नान्यत्रेत्यर्थः॥ ॥१८॥ देहे स्थितस्यापि
आत्मनः सौदासीन्यं [illegible] दर्शयन्नाह। देहे॰ द्वि॰ इति। देहे॰ ह्रियमाणो बु
सदा सर्वगतोऽप्यात्मा न सर्वत्राविकृतः सतां बुद्ध्यावेवावृतास्ते तस्य स्वच्छे प्रतिबिं
बवत्॥१८॥ देहे॰ ह्रियमाणो बुद्धिप्रकृतिस्थो विलक्षणः। तद्वृत्तिसाक्षिता।
वि॰ आत्मात्मा न॰ रामभक्तस्य दा॥१९॥

बुद्धिप्रकृतितो [illegible] विलक्षणः। तद्वृत्तीनां [स्वाद्धि] [illegible] स्थित॰ [illegible]
आत्मानं॰ वि॰ आत्मानं [illegible] स्वनगतस्थितोऽपि बुद्धिप्रवर्तमाने स्वयं॰
साक्षितया [तो] [illegible] परं तिष्ठतीत्यर्थः॥१९॥ रामचन्द्र [illegible]

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ननु आत्मनः ओजो विकारित्वं आगन्तुकं· सर्वदा कायात्वेन हरणत्वादित्यादा॥का
पतेष्विति इ· इत्यादिना स्वविषयेण कायतेन सह आत्मा कायानीवा अवि
वेकिना· गुरुरास्वाजनदेरानन्दितानां· हरणतेनततत्वद्दृष्टान्तत्वदृशा·
तः॥ यथा अन्यस्य·देवकायवरातु यावहृत्· ज्ञोपि नावति वस्तु॥ अविवेकि तो
८ हरणतान्नतु रं· इमा यावतीतयावापीत्ताघि॥१०॥ ननु देहे· इयमनो
भूयपोयागमवस्तु किं अघि· रेतना त्व कानहरण· तेनवा दा॥ आत्मरैत·

कायते भि·इये प्राणस्यकायानीवा विवेकि वा· हरणतेन यावहृत्
यावद्भि वयव्याराशी॥१०॥ आत्मरैतन्नमासितनादेहे·
इयमनो पियः स्वकीयाघेन वतं· तेरु यतिोकं· यथाम्नाः॥११॥

अगिनतिजित्वस्वात्स्वरूपस्यात्मनः रैत· नमासितनादेहे· इयमनोभूया
दयः स्वकीयाघेन स्वविषयेण कृतं· तायथाम्नाः स्वर्थ स्वकारामासित
स्वकायानेन कावस्तु· तातद्रतः रैतन्नमासितत आत्मनः स्वदेहे· इयादयस्तु
कठारवेततघि॥११॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

रागेच्छादिद्वेषसुखदुःखादीनामात्मधर्मित्वं ते वैशेषिकादयः ताकिकास्तान्निराकरो-
ति। रागेच्छेति। रागेच्छासुखदुःखादि धर्मप्रयत्नादिकं सर्वं बुद्धावेव न त्वात्मनः क-
थमिति चेत्। आत्मबुद्ध्योः बुद्धौ सत्यां रागादिः प्रवर्तते सुषुप्तौ तस्या बुद्धेः
२ नाशे सति नोत्पद्यते तस्माद्बुद्धेरेव धर्माः नात्मन इत्यर्थः॥२३॥

रागेच्छासुखदुःखादि बुद्धौ सत्यां प्रवर्तते। सुषुप्तौ नास्ति
तन्नाशे तस्माद्बुद्धेस्तु नात्मनः॥२३॥ प्रकाशोऽर्कस्य तोयस्य
शैत्यमग्नेर्यथोष्णता। स्वभावः सच्चिदानन्दनित्यनिर्मलतात्मनः॥२४॥

तर्हि आत्मनः कीदृक्स्वभाव इत्याकाङ्क्षायां आत्मस्वभावं दृष्टान्तपूर्वकमाह प्रकाशे-
त्यादि। प्रकाशः अर्कस्य स्वभावः। यथा तोयस्य शैत्यं। अग्नेरुष्णता।
तथा आत्मनोऽपि सच्चिदानन्दनित्यनिर्मलता स्वभावः स्वरूपमित्यर्थः॥२४॥
यदि अविकारी आत्मा तर्हि जानामीति प्रत्ययः कथं जायत इत्याश-
ङ्क्याह। आत्मन इति। प्रत्यगात्मनः सच्चिदंशः राह्व... आत्मस्वभा-
वः बुद्धेर्वृत्तिरूपत्वं अविवेकेन संयोगात् संगस्य। आत्मनः केनापि
संयोगो नास्त्येवातः ... जानामीति प्रत्य-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

नन्वेवं जातोऽस्मि बालो यौवनको वृद्धो ... अवस्था ... सर्वत्राविशेषणामिति
ज्ञानीत्यादि ... तत्रानुपपत्तेः ... देहें॰द्रियरूपता।। देहें॰द्रियमनोबुद्धिधर्मान्गुणान् स्थूलत्वादीन्कर्माणि वक्तृ॰
क्रियादिकान्व्यापाराणि अमले निर्मले सच्चिदानन्द
रूपे परमात्मनि अज्ञास्तस्मादविवेकतो ध्यस्यन्ति निर्मले नित्य
... नीलतादिवत् ...
तामपि तु देहें॰द्रियादीनामेवेत्यर्थः ॥२१॥ कर्तृत्वादिकमात्मन्यनव

देहें॰द्रियगुणान्कर्माण्यमले सच्चिदात्मनि। अध्यस्यंत्यवि
वेकेन गगने नीलतादिवत् ॥२१॥ अज्ञानान्मानसोपाधेः कर्तृ
त्वादीनि चात्मनि। कल्प्यंते ऽम्बुगते चंद्रे चलनादि यथांभसः ॥२२॥

... मानसोपाधेः ... कर्तृत्वादयो धर्माः ... चलनादिकं ... अम्बुगते ... ॥२२॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

कर्मणां विविक्तरात्क्व स्तेनत्वात्कर्मैव किं विद्याज्ञानं नाशयिष्यतीति किमत्राह्वाने
नेनाशः। कर्माज्ञानयोर्विरोधाभावात्कर्मैव भित्ताम्॥ अविरोधादिति कर्मणः अ
विद्याविरोधाभावादज्ञानस्य च कर्मणं च दर्शनात् तत्र ज्ञानादिविरोधित्वात् सामर्थ्योपा
दिसं नाशयितुं नोत्सहते विद्यातु प्रकाशरूपत्वात्तमस्तेजः इव कर्माविद्या
विद्यां नाशयितुं समर्थेत्यर्थः॥ ३॥ ननु परिच्छिन्नस्यात्मनः परिच्छिन्नत्व
कोपवदज्ञानदशायां केवलात्मत्वावस्थानं कथमत आह। अवच्छिन्न इवेति अवच्छिन्न

अविरोधितया कर्म नाविद्यां विनिवर्तयेत्। विद्याऽविद्यां निहन्त्येव तेज
स्तिमिरसंघवत्॥ ३॥ अवच्छिन्न इवाज्ञानात् तन्नाशे सति केवलः।
स्वयं प्रकाशते ह्यात्मा मेघापायेंऽशुमानिव॥ ४॥

इवाज्ञानात् तन्नाशे सति केवलः॥ परिच्छिन्नस्तावद्वितीयस्यात्मनो ज्ञानप
रिकल्पितो देहाद्यवच्छिन्नस्तथापि अवच्छिन्नत्वमविवेककृतमेव न तु तत्त्वदृशा
विवेकात्तन्नाशे ज्ञाननाशे सति आत्मा केवलः प्रकाशते मेघापाये
नावेत्यनुविवेत्यर्थः। ॥ ४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

आत्मबोधाप्रकरणं॰ग्रान॰ल॰।

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri